

УДК 7.012

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2019.177572>

Бліхар В'ячеслав Степанович,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та політології
Львівського державного університету
внутрішніх справ
ORCID 0000-0001-7545-9009
blikharv@ukr.net

Цимбала Лада Іванівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри історії теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
ORCID 0000-0002-2709-0283
ladacymbala73@gmail.com

Забзалюк Дмитро Євгенович,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ
ORCID 0000-0002-1041-0148
great_master@ukr.net

СТУДІЇ ІСТОРІЇ ДИЗАЙНУ: АНАЛІТИЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ

Мета роботи. Дослідити теоретичні курси формування національної моделі українського дизайну та історії дизайну, в яких розуміння дизайну розширюється до тотального проектування предметного середовища, що оточує сучасну людину. **Методологія роботи** полягає у сукупності компаративного методу стосовно ґрунтового пласту наукових студій з історії дизайну та методик аналізу та синтезу опрацьованих теоретичних доробків. **Наукова новизна** дослідження полягає, насамперед, в окресленні пріоритетних моделей вивчення дизайну в сучасній гуманітарній освітній науковій думці України, у визначенні прийнятної для сучасного українського соціо-культурного середовища форми дизайн-освіти, що формулює національну модель розвитку професійного дизайну в Україні у майбутньому. **Висновки** наукової розвідки визначають сучасну модель дизайн-освіти в Україні як процес, що керується методами культурологічно-філософського та мистецтвознавчого аналізу та синтезу, а практика дизайну отождолюється з високопрофесійним творчим нарративом. Відтак, результати проведеного дослідження можуть бути використаними у педагогічних дискурсах сучасної дизайн-освіти в Україні.

Ключові слова: студії дизайну; аналітичні моделі викладання; теоретичні праці.

Бліхар Вячеслав Степанович, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и политологии Львовского государственного университета внутренних дел; Цимбала Лада Ивановна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры истории теории искусства Львовской национальной академии искусств; Забзалюк Дмитрий Евгеньевич, кандидат исторических наук, доцент, заведующий кафедры теории и истории государства и права, конституционного и международного права Львовского государственного университета внутренних дел

Студии истории дизайна: аналитическая модель преподавания

Цель работы. Исследовать теоретические курсы формирование национальной модели украинского дизайна и истории дизайна, в которых понимание дизайна расширяется до полного проектирования предметной среды, окружающей современного человека. **Методология** работы заключается в совокупности сравнительного метода относительно ключевого пласта научных исследований по истории дизайна и методик анализа и синтеза использованных теоретических наработок. **Научная новизна** исследования заключается прежде всего в формировании приоритетных моделей изучения дизайна в современной гуманитарной образовательной научной мысли Украины, в определении приемлемой для современной украинской социокультурной среды форме дизайн-образования, формулировании национальной модели развития профессионального дизайна в Украине в будущем. **Выводы** научной работы определяют современную модель дизайн-образования в Украине как процесс, который руководствуется методами культурологического-философского и искусствоведческого анализа и синтеза, а практика дизайна отождествляется с высокопрофессиональным творческим нарративом.

Ключевые слова: студии дизайна; аналитические модели преподавания; теоретические труды.

Blikhar Viacheslav, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Philosophy and Political Science Lviv State University of Internal Affairs; Tymbala Lada, Candidate of Art Studies, Associate Professor of the Department of History and Theory of Art Lviv National Academy of Arts; Zabzaliuk Dmytro, Candidate of Historical Sciences, Docent, Head of the Department of Theory and History of State and Law, Constitutional and International Law Lviv State University of Internal Affairs

Design history studies: an analytical teaching model

Purpose of the Article. To study theoretical courses of formation of the national model of Ukrainian design and design history, in which understanding of design expands to the total design of the subject environment that surrounds the modern person. **The methodology** of work consists of a combination of a comparative method with respect to the solid layout of scientific studies on the history of design and methods of analysis and synthesis of theoretical developments. **The scientific novelty** of the research is, first of all, to outline the priority models of studying design in the contemporary humanitarian educational scientific thought of Ukraine, in defining a form of design education that is acceptable to the contemporary Ukrainian socio-cultural environment, which formulates the national model of the development of professional design in

© Бліхар В. С., 2019

© Цимбала Л. І., 2019

© Забзалюк Д. Є., 2019

Ukraine in the future. **Conclusions.** The findings of scientific research determine the modern model of design education in Ukraine as a process guided by the methods of cultural-philosophical and art-study analysis and synthesis, and the practice of design is identified with a highly professional creative narrative. Therefore, the results of the study can be used in the pedagogical discourses of modern design education in Ukraine.

Key words: design studies; analytical models of teaching; theoretical works.

Актуальність теми дослідження. Студії історії дизайну – широка ділянка гуманітарної освіти, що охоплює різновекторні підходи до процесу проектування предметного середовища з позицій різних наук: культурології, філософії, мистецтвознавства економіки та менеджменту. Відповідно науки, що досліджують дизайн керуються специфічною методикою та окресленням предмету дослідження. Так, дизайн, як відгомін економічного статусу певного державного утворення ретельно опрацьовується маркетологами. Дизайн як ознака зміни смаків у соціокультурному середовищі є предметом дослідження у соціологів та культурологів, зміна форм та зовнішнього вигляду продуктів масового вжитку є предметом досліджень мистецтвознавців.

Сучасна мистецька освіта в Україні пропонує окремі курси історій дизайну: “архітектурний дизайн”, “дизайн середовища”, “графічний дизайн” та ін. для студентів дизайнерських спеціалізацій. Самі назви предметів говорять про дуже широкий спектр гілок дизайну в сучасному соціокультурному просторі. Та й саме розуміння дизайну теоретиками є досить дискусійним. Дизайн-мистецтво, дизайн-технологія, дизайн-менеджмент. Інші парадигми – дизайн проект, рисунок, що використовується в англійському світі, чи дизайн в його утилітарному розумінні як процес?

Так як одночасно продукти дизайну є і мистецькими творами, і виробами масового промислового виробництва тієї чи іншої суспільної системи, вони можуть аналізуватися як з позицій мистецтвознавства, так і з позицій філософії, культурології, соціології, технічної естетики та багатьох інших наук.

Відтак, загальнотеоретичний курс “історії дизайну” для студентів-культурологів є унікальним і потребує вироблення специфічного категоріально-термінологічного апарату та цільної аналітичної моделі викладання. Ускладнює проблематику в цьому сенсі також досить спотворене розуміння дизайну сучасною “масовою культурою” та багатовекторність поглядів на дизайн з боку науки.

Аналіз останніх досліджень. У ділянці мистецтвознавства, предметом дослідження в історії дизайну є першочергово, теоретичні передумови та процес розгортання дизайну як виду художньої творчості, розгляд його специфіки та регіональних особливостей, дослідження місця і ролі цілісної системи дизайну у його зв'язках із іншими суспільними системами: наукою, культурою, освітою, мистецтвом, промисловістю тощо, і відповідно – мистецтвознавчий аналіз творів чи продуктів дизайну.

Сучасні культурологічні моделі дизайну є результатом довготривалих пошуків світової наукової думки. При чому, до її будівничих відносимо й як істориків, мистецтвознавців, так і самих дизайнерів із пропонованими власними теоріями. Здебільшого, основна увага всіх науковців зосереджується на проблемі детермінізму продуктів дизайну промисловістю та відповідно їх естетичній та художній вартості. З огляду на це, проблематичними сьогодні виглядають питання формування національної моделі українського дизайну та методи її теоретичного обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Британський теоретик-класик дизайну Герберт Рід [9] вважав дизайн абстрактним мистецтвом, звідси – пріоритетними визначаються художньо-естетичні якості дизайну, а самі продукти дизайну виступають творами мистецтва. Сьогодні “рідівський” підхід до дизайну є провідним у викладанні дизайнерських курсів у Parson-School (Нью-Йорк), де пропагується підхід до дизайну як творчого мистецького процесу.

Натомість “теорії комерційного” дизайну британських авторів 20-30-х рр.. ХХ ст. Джона Глоага, Ф.Ч. Ешфорда стали основою для формування розуміння дизайну з позицій його споживацької вартості. Продовженням такого погляду на дизайн стали відомі концепції практиків втілення “американської мрії” Генрі Форда (краса – комерційний продукт) та Раймонда Лоуї (потворне не продається добре), що стали першоосною в формуванні американського індустріального дизайну [8]. Своєрідну данину індустріалізму віддають відомі теоретики й практики другої половини ХХ ст. Хоч відомий індивідуалістичний підхід до дизайну Джо Понті, головного редактора відомого італійського часопису “Домус”, має в, більшості, декларативний характер, прагне відвернути дизайн від стандартизації, але далі наголошує на первинності технології, як рушійної сили дизайну.

У шістдесятих роках ХХ ст. формується так званий анти-дизайн постмодернізму Еttore Сотсаса з відмовою від утилітарного характеру виробів дизайну. Відповідно, теорія прагне відділити дизайн промислових виробів від так-званого арт-дизайну. Недоречним, таким чином видається попередній поділ дизайну за використанням матеріалів, наявністю механізмів у творах дизайну тощо.

У сучасних студіях історії дизайну найбільш прийнятною видається теорія поділу дизайну на дизайн “споживацьких товарів” та “неспоживацьких”, запропонована відомим науковцем, професором Прінгстонського університету – Томасом Мальдонадо, який свого часу писав, що “кавова чашка та гелікоптер-різні речі, які не можуть бути об'єднані однією методологією конструювання”[3]. Відтак, сьогодні окремі гілки дизайну окреслюються власними методологічними моделями. Наголос художніх особливостях

продуктів дизайну в історичному розрізі спостерігаємо і в сучасних теоретичних доробках з історії дизайну британських авторів [7].

Окрему сторінку складають теоретичні підходи до теорії та історії дизайну в Радянському Союзі та в сучасній Україні [4, 5]. Загалом, досвід дизайну шістдесятих та сімдесятих років ХХ ст. свідчить про домінанту мистецтвознавчого підходу, коли дослідники заглиблюються в конкретику твору чи прагнуть описати цілісність ансамблю творів [6]. При чому, хоч ми маємо на сьогодні історичні огляди дизайну вітчизняними науковцями (В. Даниленко), розраховані вони на загальне ознайомлення з історією дизайну в контексті розвитку мистецтва, культури, економіки для студентів-дизайнерів.

Таким чином, формування аналітичної моделі викладання загального курсу “Історія дизайну” сьогодні є вкрай актуальним.

Що передбачає аналітична модель викладання курсу? Першочергово це термінологічно-категоріальний апарат курсу, джерельна база, концептуальні підходи до предмета дослідження, методика викладання та сама структура курсу.

Вироблення термінологічно-категоріального апарату курсу “Історія дизайну” базується на методологічних засадах науки про дизайн. Визначення понять “дизайн”, “дизайнер” є базовими. Існує багато визначень дизайну: “Дизайн- ідея, втілена у форму”, “Дизайн – служба, обслуговуюча професія в суспільстві суперкомфорту”, “Дизайн – шлях побудови можливої фігуративної утопії чи метафори життя”, чи дизайн “сфера створення в процесі машинного виробництва утилітарних речей, які задовольняють не лише практичні, а й естетичні потреби суспільства”. Згідно етимології терміну, дизайн – це проект, рисунок, відтак об’єкт. Для нас, прийнятними є визначення дизайну як естетично вартісного процесу формування предметно просторового середовища для задоволення потреб суспільства. Звідси – об’єктивне визначення професії дизайнера, сформульоване британськими теоретиками і затверджене на Міжнародному симпозіумі дизайнерів у Стокгольмі у 1957 р.: – дизайнером може бути будь-який спеціаліст, який на основі знань, технічної підготовки та практичного досвіду, художнього чуття та розвинутого зорового сприйняття рекомендує виробництву найбільш прийнятні матеріали та способи їх обробки, визначає форму, колір та характер декору промислових виробів масового виробництва.

Джерельною базою студій історії дизайну виступають як самі твори дизайну – артефакт, періодика, так і теоретичні напрацювання світової теоретичної думки. Історіографію дизайну можна класифікувати хронологічно, за окремими школами авторів, за дослідженнями окремих гілок дизайну. Чільне місце посідають монографічні дослідження персоналій в історії дизайну. Для формування курсу особливо актуальними є базові комплексні “Історії дизайну”, які є основою викладання даного предмету у вищих школах світової дизайнерської освіти (Parson-School, Leicester Polytechnic, Brighton Polytechnic etc.).

Концептуальні підходи викладання курсу базуються на поділі дизайну: за суспільною диференціацією, за підвидами, традиційними для декоративно-ужиткового мистецтва, за національними школами та авторською приналежністю. Першочергово поділяємо дизайн згідно теорії, запропонованої Томасом Мальдонадо: “Дизайн споживацьких товарів”, “Дизайн неспоживацьких товарів”. Відповідно, ці дві групи передбачають певний поділ. Дизайн споживацьких товарів поділяємо за призначенням тих чи інших виробів: Дизайн інтер’єру, дизайн меблів, дизайн одягу, графічний дизайн та ін. До дизайну неспоживацьких виробів відносимо твори мистецтва, які проектуються виключно для задоволення художньо-естетичних смаків замовника, без задоволення тих чи інших функціональних проблем чи їхнього практичного використання. Національна тематика в теорії та практиці дизайну є актуальною в силу розвитку тих чи інших культурно-мистецьких процесів у поступі світової цивілізації. Меншою мірою питання національних коренів торкається виробів дизайну “споживацьких виробів”, більше – авторського дизайну.

Методика викладання курсу “Історії дизайну” поєднує в собі як методологічні підходи до дизайну з боку історії як науки, так і включає мистецтвознавчий підхід до проблем теорії, розгортання процесу та практики дизайну в процесі розвитку суспільства. У сучасній моделі курсу пропонується історико-компаративний метод дослідження дизайну як процесу художньої формотворчості з урахуванням специфіки інтерпретації структурних пластів дизайну, детермінованих на синхронному рівні економічними, культурними, філософськими чинниками. Особливий методологічний підхід пропонується до аналізу продуктів дизайну. Так як вироби авторського дизайну є одночасно творами декоративно-ужиткового мистецтва, доцільним є їх мистецтвознавчий аналіз за традиційною схемою: матеріал, форма, декор, з урахуванням специфіки їх функціонування у навколишньому середовищі. Аналіз архітектурних об’єктів потребує методологічних засад комплексного дослідження (тотального дизайну), що будується на виокремленні архітектоніки, динаміки, синтезу просторового середовища та ін.

Структура студій “Історії дизайну” будується за традиційною схемою хронологічного опрацювання теоретичних та практичних засад дизайну як процесу художньої творчості та його синхронного розгортання в поступі певних суспільних формацій та художньо-культурних процесів. За точку історичного відліку в розвитку дизайну пропонується обрати добу “Fin de siecle”, тобто добу розвитку і протистояння мистецтва і промисловості у Європі у другій половині 19 ст., коли активізувалися проблеми протистояння чи поєднання мистецтва і промисловості і в теорії і на практиці. Доцільним вважаємо введення мистецько-культурних процесів, що відбувалися на той час в Україні в структуру загальноєвропейського поступу

мистецтва й промисловості. Особливого мистецтвознавчого підходу потребують процеси розвитку дизайну в Україні 20-30 рр. ХХ ст. Тут важливо звернути увагу на неоднорідність теорії та практики дизайну в Україні Радянській та в Україні Західній, що мало великий вплив на становлення та розвиток локальних шкіл дизайну в Україні сьогодні. Становлення та розвиток київської, харківської шкіл дизайну формувалися під впливом мистецтва російських конструктивістів (О.Родченка, Л. Лісицького, В. Татліна), та його авангардних складових. Натомість, поступ авторського дизайну в Західній Україні слід пов'язувати з відродженням народного мистецтва, з його активізацією через європейські мистецькі стилі ("сецесіон", "ар-деко"), в контексті тогочасних мистецьких процесів Відня, Кракова, Парижа.

Тематичний огляд історії дизайну після другої світової війни передбачає окреслення теоретично-проблематичних засад дизайну загалом, і першочергово, аналіз процесів художньої творчості, пов'язаних з розвитком американської культури "суперкомфорт", що стало початком у так званій "інтернаціоналізації" дизайну постмодернізму. Радикальний дизайн в Італії – антитеза американському конформізму. Чільне місце в структурі курсу займає аналіз теорії та процесів розвитку промислового та авторського дизайну в Радянському Союзі та в радянській Україні зокрема.

Заключними в структурі курсу є тематичні дискурси, пов'язані з сучасним розвитком дизайну в незалежній Україні: взаємозв'язки дизайну з масовою культурою, фактор моди в сучасному дизайні, формування пріоритетів у розвитку промислового та авторського дизайну в Україні та співзвучність цих процесів із розвитком світового дизайну. Значна увага у запропонованій моделі студій історії дизайну відводиться процесам формування національної школи дизайну в Україні, зокрема сплеску етнотрадицій в сучасному українському дизайні після революції Майдану. Окремо в студіях дизайну розглядаються естетичні характеристики професійного та стихійного дизайну в сучасній дизайн-практиці.

Висновки. Підсумовуючи доцільно відзначити, що запропонована аналітична модель викладання, більшою мірою, базується на загальних засадах структурної та аналітичної будови подібних студій у вищих навчальних закладах з урахуванням специфіки мистецтвознавчого підходу до теорії та практики дизайну в контексті пріоритетів розвитку української національної культури. Відтак, результати наукової розвідки (структура, методика, тематичний ряд) можуть використовуватися у педагогічних дискурсах сучасної гуманітарної освіти в Україні.

Література

1. Аронов В. Р. Художник и предметное творчество. Москва, 1987. 230 с.
2. Бенгау З. Г. Функция, форма, качество. Москва, 1987. 518 с.
3. Глазычев В. Л. О дизайне. Очерки теории и практики дизайна на Западе. Москва: Искусство, 1970. 191 с.
4. Даниленко В. Я. Основы дизайна. Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
5. Легенький Ю. Г. Дизайн. Культурология та естетика. Київ: Київ. держ. ун-т технологій та дизайну, 2000. 271 с.
6. Мальдонадо Томас. Актуальные проблемы дизайна. *Декоративное искусство СССР*. 1964. № 7. С. 19–20.
7. Johnathan Glancey, Elizabeth Wihide. Historia design. Warszawa: Arcady, 2017. 576 s.
8. Loewy R. Never Leave Weel Enough Alone. New-York, 1951. 480 p.
9. Read J. Art and Industry: The Principles of Industrial Design. London: Faber & Faber, 1934. 205 p.

References

1. Aronov, V. R. Painter and the subject work. Moscow, 1987. [in Russian].
2. Bengau, Z. G. Function, form, quality. Moscow, 1987. [in Russian].
3. Glazychev, V. L. About design. Essays on the theory and practice of Western design. Moscow: Art, 1970 [in Russian].
4. Danylenko, V. Ya. The basics of design. Kyiv: XDADM, 1996. [in Ukrainian].
5. Lehenkyi, Yu. G. Design Culturology and aesthetics. Kyiv, 2001. [in Ukrainian].
6. Maldonado Thomas. Topical design issues. *Decorative art of the USSR*. 1964. № 7. P. 19–20 [in Russian].
7. Johnathan Glancey, Elizabeth Wihide. Historia design. Warszawa: Arcady, 2017. 576 p. [in English].
8. Loewy R. Never Leave Weel Enough Alone. New-York, 1951 [in English].
9. Read J. Art and Industry. London: Faber & Faber, 1934. [in English].

Стаття надійшла до редакції 13.11.2018 р.